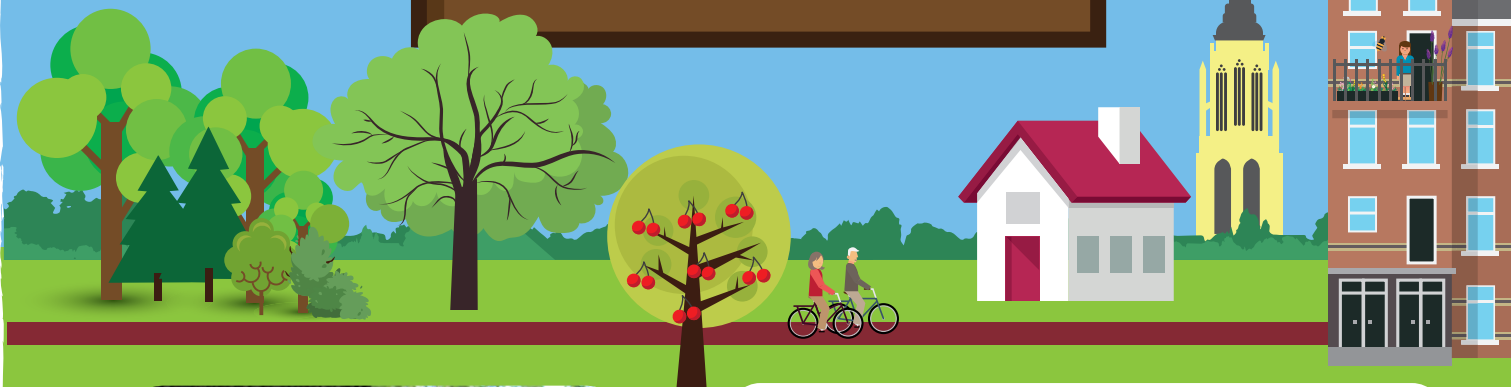

De natuur als goede buur!

Voorwoord

Peter Bakker,
Wethouder Klimaat
en Energie

Foto: Hanneke Marcelis

Op naar een nog groener Breda!

Breda is een groene stad. Als wethouder vind ik het mooi om te zien dat Bredanaars dat heel belangrijk vinden, net als de gemeente. **We hebben in Breda niet voor niks de ambitie uitgesproken om een Stad in een Park te worden.** Een groeiende groep inwoners en organisaties steekt zelf de handen uit de mouwen om hieraan mee te helpen. Van ondernemers tot tuinliefhebbers en van ecologen tot kunstenaars. Dit koester ik als wethouder!

In deze brochure lees je wat je zelf kunt doen om hieraan mee te helpen. Groene tuinen zijn belangrijk voor de biodiversiteit, bijvoorbeeld voor de bijen. Ook voor jezelf biedt het veel voordelen, los van dat het er mooi en gezellig uitziet. Denk bijvoorbeeld aan minder wateroverlast, of minder last van extreme warmte. Op dit moment is ongeveer één derde van het totale oppervlakte van Bredase tuinen groen. Dat kan dus nog beter. Laten we er samen aan werken om van Breda een echte Stad in een Park te maken!

Lieve groene doener,

Marion Smans,
Voorzitter Stichting Breda Stad
in een Park

Voor je ligt een fantastisch werk waarmee je jouw omgeving nog groener, geuriger en avontuurlijker maakt.

Het biedt je handvatten om te kiezen voor de planten en bomen met de meeste waarde voor de natuur! Gun jezelf een groene afwisselende omgeving, hoe klein ook. Een omgeving die je deelt met bomen, bijen, bloemen, vlinders, vogels en misschien wel egels.

Weet dat jouw vergroeningsactie niet op zich staat en onderdeel is van een groene beweging in Breda. Samen vormen we de community Breda Stad in een Park en toveren we balkons, tuinen en grasveldjes om tot groene oases.

Zoek je meer inspiratie of wil je weten wat je mede-groene doeners doen en waar je ze kan ontmoeten, kijk dan op www.bredastadineenpark.nl. Ook vind je hier toffe 'groene hotspots' zoals de Tuinplantenkringloop waar je gratis plantgoed haalt of naar toebrengt en de Plukweide waar je je veldboeket in de zomer plukt. We ontmoeten en inspireren je graag tijdens een ambassadeursbijeenkomst van Breda Stad in een Park.

Heel veel plezier en verwondering gewenst!

Snel aan de slag in jouw tuin

Wil je zo snel mogelijk een tuin, balkon of dakterras vol leven en groen? Ga gelijk met deze tips aan de slag en zie jouw buitenruimte veranderen in een groene oase. Hoe minder tegels, hoe meer ruimte voor planten en dieren. Dus wip die tegels! De planten nemen regenwater op, waardoor je tuin niet meer overstroomt met al die heftige regenbuien.

Plant een kleine boom

Door het toevoegen van een (kleine) boom zorg je voor een koele plek in de zomer. Ook zullen dieren, zoals vlermuizen en vogels je dankbaar zijn. Zij vinden hun voedsel en bescherming in bomen. Meer over bomen lees je op bladzijde 11.

Is je tuin echt te klein voor een boom? Geen nood, klimplanten tegen een schutting, muur of over een pergola kunnen veel functies van een boom overnemen! Denk daarbij ook eens aan doornloze klimrozen! Op bladzijde 18 vind je meer info over klimplanten terwijl op pagina 14 meer over groene schuttingen te vinden is.

Ga voor struiken

Struiken zijn belangrijk voor kleine vogeltjes en egels.

Ze vinden hier een beschermd en veilig plekje om bijvoorbeeld te broeden. Kies voor dichte doornige struiken en/of bloeiende struiken voor (niet stekende) wilde bijen en vlinders. Zie je weleens eekhoortjes in de buurt, overweeg dan om een hazelaar te planten! Meer over struiken lees je op bladzijde 11.

Voor elk seizoen kruiden en bloeiende planten

Bloeiende planten en kruiden zijn heel belangrijk voor wilde bijen en vlinders in de stad. En de keuze hierin is groot! (Kijk op p22). Tip: Door groenten en andere eetbare planten tussen de sierplanten te verstoppen en niet te concentreren in een moestuin, worden ze minder snel ontdekt door plaaginsecten. Meer biodiversiteit in je tuin of op je balkon? Maak een wild bloemenweide. Lees meer op pagina 16 en 25.

Maak ruimte voor water

Water trekt leven aan. Hierbij is al het water wat je toevoegt van meerwaarde; van vogelbadje tot vijver. Zeker vijvers zonder vissen kunnen een grote bron van leven zijn met salamanders en rondzwevende waterjuffers. Lees meer op pagina 12.

Onderhoud

Ook door met het onderhoud van je tuin rekening te houden met andere soorten kan je al veel verschil maken. Hieronder tippen we een aantal belangrijke zaken aan:

Gebruik geen bestrijdingsmiddelen

Zie je plaagdieren in je buitenruimte? Gebruik dan geen bestrijdingsmiddelen of azijn. Deze middelen hopen zich op in de voedselketen of tasten het bodem- en waterleven aan. Door natuurlijk te tuinieren krijg je een tuin die veel verschillende soorten dieren aantrekt. Deze dieren houden elkaar in evenwicht, waardoor plaagdieren de kans niet krijgen om een plaag te vormen.

Kies voor biologische planten, bollen en zaden

Kies wanneer mogelijk voor biologische planten, bollen en zaden. Hiermee maken we niet alleen onze tuinen maar ook de plantenteelt gezonder en soortenrijker! Tip: Is een plant niet biologisch te krijgen? Kweek deze dan zelf op uit biologisch zaad. Lees meer over goede planten voor een soortenrijke tuin op pagina 22.

Maak je tuin niet winterklaar

Pollen siergrassen en dode stengels van uitgebloeide planten vormen overwinteringsplekken voor insecten. Zaaddozen van uitgebloeide planten geven vogels voedsel in de winter. Snoei deze dore delen dan ook pas aan het begin van het voorjaar, vanaf eind maart. Lees over wat je nog meer kan doen voor tuinvogels op pagina 10.

Maai je gazon wat minder

Wist je dat meer biodiversiteit in je tuin ook zorgt voor gezondere kinderen? Door je gras iets minder vaak en iets hoger af te maaien krijgen madeliefjes, klavers, ereprijsjes en andere bloemen een kans. Gegarandeerd gezoem van bijen en gefladder van vlinders. Lees meer over een gezonde tuin op pagina 6 en op pagina 8 over tuinieren voor bijen en vlinders.

Het begint bij... de bodem

Onder de grond gebeurt meer dan je denkt. Hier wordt de basis gelegd voor het leven op aarde en in je tuin door tal van schimmels, bacteriën, wormen en kriebelbeestjes die voedingsstoffen beschikbaar maken voor planten. Maar dat is niet het enige...

We beginnen deze brochure dan ook door je kort mee te nemen naar ondergronds Breda!

Wood Wild Web

Bomen kunnen elkaar ook helpen door voedingsstoffen te sturen via dit netwerk. Des te ouder een boom des te belangrijker de plaats die hij inneemt in dit netwerk. Denk dus goed na voor je een boom kapt! Oude bomen helpen hun zaailingen zo gericht om groter te worden.

Onder de grond ligt een groot netwerk van schimmeldraden. Deze zijn verbonden met boomwortels. Op deze manier kunnen bomen elkaar, via chemische signalen, berichten doorsturen, bijvoorbeeld als er gevaar dreigt door een insectenplaag. De bomen in de omgeving kunnen dan stoffen aanmaken die hun blaadjes minder lekker maken.

Als een boom sterft verspreidt hij via dit schimmelnetwerk de voedingsstoffen die hij tijdens zijn leven heeft opgeslagen als erfenis naar de bomen in de omgeving.

En de schimmel?

Die krijgt voor zijn rol als notaris, internetprovider en pakjesbezorger voedingsstoffen van de boom die hij zelf niet kan maken.

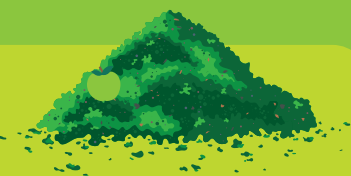
Compost

Compost ontstaat door tuin- en keukenafval te composteren (geen laurierkers-, taxus- of coniferensnoeisel, bladafval van Amerikaanse eik, kerstboomtakken, dierlijke resten).

Dit doe je in enkele centimeters dikke laagjes waarbij je meestal een laagje groene compost afwisselt met een laagje bruine compost (voor uitleg zie rechts). Bij geschikte omstandigheden heb je in enkele maanden goede compost.

Ssssst.....

Het geheim van een goede grond is rust. Door het leven in de grond te helpen met een goede afdeklaag hoef je verder niet zoveel te doen terwijl onder je voeten miljoenen wezens hard aan het werk zijn.

Groene compost

Groene compost is afkomstig van grasmaaisel en groente- en fruitresten. Deze worden vooral omgezet door bacteriën. **Deze compost is vooral geschikt voor groenten en eenjarige planten.** Deze planten leven te kort om te investeren in een schimmelnetwerk.

Bruine compost

Bruine compost komt van takken en bladafval. Deze wordt vooral omgezet door schimmels. **Voor vaste planten, struiken en bomen is dit de beste compost** omdat de voedingsstoffen langzaam vrij komen en de schimmeldraden een netwerk kunnen vormen met de plantenwortels.

Compost

Hoe zorg ik voor een goede afdeklaag?

Bedek in de herfst de grond tussen de planten met een dikke laag compost met daarop bladafval* (mulchen).

Kleine bodemdieren, schimmels, en bacteriën verteren de afdeklaag waarbij voedingsstoffen vrij komen.

Knip pas in het voorjaar de dorre stengels van planten af en laat deze ook in de tuin liggen.

Door op deze manier tuinieren krijg je vruchtbaardere grond en minder onkruid dan de traditionele methode van de grond omspitten en bemesten met koemest. **Des te minder voedingsstoffen je onttrekt des te minder behoeven er te worden toegevoegd.** Wil je toch mest toevoegen gebruik dan organische mest (zoals wormenmest) en geen kunstmest.

*Slecht verterend blad zoals dat van de Amerikaanse eik kan je beter gewoon afvoeren.

Onkruid?

Heb je veel last van onkruid pas dan bovengenoemde methode toe **maar bedek de grond eerst met een laag (onbedrukt) karton** voordat je de compost aanbrengt. Dit karton zal in een paar jaar langzaam verteren terwijl de onkruiden worden verstikt.

Compost

Karton

Wat we onkruid noemen zijn vaak hele waardevolle planten. Laat eens een hoekje in je tuin wat verwilderen en laat je verrassen door de schoonheid van onkruid!

Prima grond!

170
Liter
per m²

Het geheim van goede grond

Goede grond met veel bodemleven kent veel resten van planten en dieren. Deze worden in de bodem afgebroken tot voedingsstoffen voor planten. De diertjes die dit doen maken de bodem luchtig door het graven van gangetjes. **Hierdoor houdt goede grond veel water vast tot 170 liter water per vierkante meter.**

De bodem droogt minder snel uit, dus je hoeft minder te sproeien. Bij piekbuien in de zomer kan het verschil tussen verharding of goede grond het verschil zijn tussen wel of geen wateroverlast.

Wormenboer

De ultieme stadstuinier houdt wormen om op deze manier wormenmest te verkrijgen. Wormenmest is een hele goede organische meststof voor tuinplanten. Een wormenboerderij (of wormenhotel of wormen café) is kant en klaar te koop of bouw je zelf (doorzoek het internet op: building worm farm of zelf wormenboerderij maken). Kies daarbij voor een wormenboerderij met tijgerwormen/compostwormen, deze produceren wormenmest. Regenwormen die in de aarde leven zijn hier niet geschikt voor.

Wormen Boerderij
- wormenmest is the best -

De gezonde tuin

Hoe maakt biodiversiteit ons gezonder?

Ieder mens bestaat voor minimaal de helft uit bacteriën

Deze trainen het afweersysteem en maken gunstige stoffen aan in onze darmen.

Deze stoffen maken ons **weerberaarder** tegen psychische en lichamelijke aandoeningen.

Bacteriën spelen een belangrijke rol in het menselijk lichaam, deze rol kan zowel negatief als positief zijn. Het is dus zaak om de juiste bacteriën te koesteren.

Belangrijke bronnen voor **goede bacteriën** zijn biodiversiteit in de tuin (wilde plantenmengsel) en onbewerkt voedsel.

Onbewerkt voedsel

Wilde plantenmengsel

Met meer biodiversiteit in de tuin kan je ook beter je eigen voedsel verbouwen zonder onnatuurlijke ingrepen.

In een biodiversiteit omringde omgeving wonen immers dieren die plaaginsecten bij de voedselgewassen onder de duim kunnen houden en die zorgen voor bestuiving van vruchtdragende gewassen.

De voordelen van een groenere omgeving

Kleinere gezondheidskloof

Een groenere inrichting van wijken kan de gezondheidskloof tussen lage en hoge inkomens met de helft verminderen (Mitchell & Popham 2008).

Minder stress met meer groen

In een groene omgeving daalt onze hartslag- en neemt de hoeveelheid stresshormonen af.

(Hartig e.a., 2003 Ward Thompson e.a., 2012 Van den Berg & Custers, 2011)

80% afname kinderen met psychische klachten

In groene buurten kan het aantal kinderen met psychische klachten met 80% afnemen (Maas et al. 2009)

Beter immuunsysteem

1,5 uur per dag spelen op biodiverse speelplaatsen leidt al na 28 dagen tot een meetbaar gezonder immuunsysteem. (Roslund et al. 2020)

Een gezondere darmflora

Grotere diversiteit aan wilde planten in de tuin betekent diversere en gezondere darmflora.

Parajuli et al. 2020.

15-55% minder kans op psychische klachten op latere leeftijd

bij kinderen die opgroeien in een groene omgeving. (Engemann et al. 2019)

Minder allergieën

Grotere diversiteit aan wilde planten in de tuin betekent een grotere variatie aan bacteriesoorten op de huid en minder allergieën. (Hahtela et al. 2014)

Minder astma

bij kinderen die biodiversere vegetaties om zich heen hebben. (Aerts et al. 2020, Carinanos & Casares-Porcel 2011, Cavaleiro Rufo 2019, Tischer et al. 2017.)

Wat zijn nou weer fytonciden?

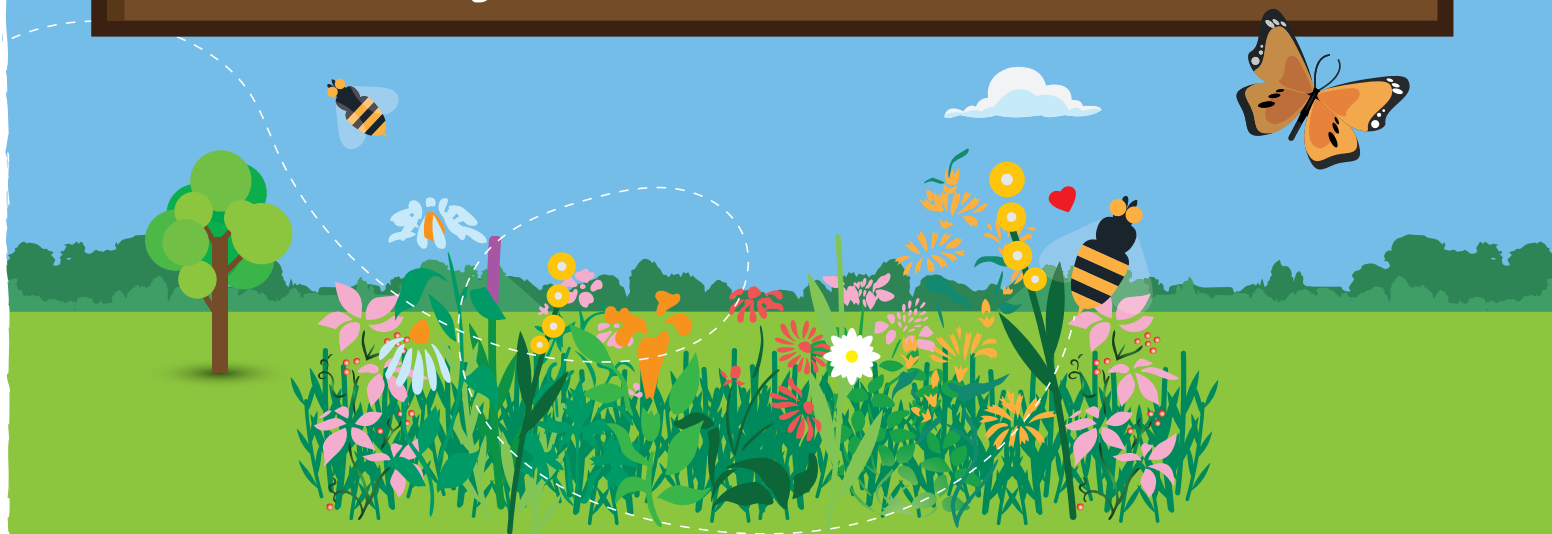

Naast aan planten gebonden bodembacteriën spelen ook fytonciden een belangrijke rol bij de gezondheidswinst van een groene omgeving.

Fytonciden zijn de stoffen die bomen produceren om zich te beschermen tegen insecten en schimmels en om onderling te communiceren. In een boomrijke omgeving zijn deze stoffen volop in de lucht aanwezig. Uit onderzoek blijkt dat het inademen van deze stoffen leidt tot een groter aantal witte bloedcellen (wat ontstekingen remt), verlaging van het gehalte stresshormonen en een betere slaap (Antonelli et al. 2020).

Wilde bijen en vlinders in de tuin

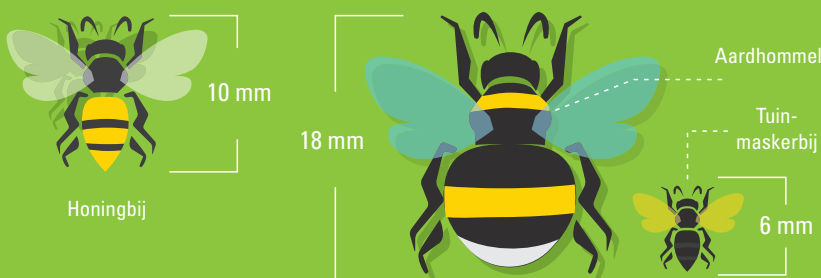
Het allerblijste maak je hommels en bijen met bloemen. Bijen en hommels hebben de nectar en stuifmeel van bloemen nodig. Dit is hun voedsel. Pas als er voldoende bloemen in de buurt zijn vinden ze bijenhôtels en hommelterbergen geschikt om in te wonen. Zorg dus voor heel veel bloemen in je tuin!

Bijen in soorten en maten

Wilde bijen zijn zeer divers in uiterlijk en levenswijze. Van kleine, zwartglimmende maskerbijtjes tot grote, harige hommels. Van nesten maken in holle braamstengels tot zelfgegraven gangensystemen in de grond. Sommige soorten verzamelen stuifmeel van elke bloem die ze tegenkomen, andere zijn kieskeurig en lusten uitsluitend stuifmeel van bijvoorbeeld klokjes, wederik of klimop.

Een kwart van de bijen verzamelt helemaal geen stuifmeel, maar legt zijn eieren stiekem bij andere bijen. Zulke bijen heten terecht koekoeksbijen. Bijen kennen ook nog andere belagers als kevers, sluipwespen, vliegen, mijten en nog meer. Ze maken deel uit van een heel systeem. Dat systeem zorgt ervoor dat de natuur in evenwicht blijft.

Flinke verschillen in grootte!

De meeste soorten bijen leven alleen. De vrouwtjes van deze bijensoorten maken zelf een nest en verzamelen stuifmeel dat bij het ei wordt gelegd. Hommels kennen een taakverdeling. Er is een koningin die eieren legt en er zijn werksters die de eieren en koningin verzorgen. Die bijen noemen we sociale bijen. Honingbijen en hommels zijn sociaal en ook bij groefbijen komt sociaal gedrag voor.

Bijen kan je het hele jaar tegen komen, maar zijn wel verschillende soorten. Er zijn voorjaarsbijen die voornamelijk leven van de nectar en stuifmeel van wilgen, bijen die in zomer te zien zijn en bijen die later in het jaar vliegen op de klimop. De doorsnee wilde bij is ongeveer een maand actief. Dan moet er zijn gepaard, nest gemaakt, eieren gelegd, stuifmeel verzameld en het nest worden afgesloten.

Wonen

Ook een oude composthoop met verlaten muizenesten kan hommels een prima onderkomen bieden!

Hommelherberg

16 cm breed (en diep)

- Afneembaar -

Wat een groot muizenhol, zeg! Top!

Douglas- of larikshout

18 cm hoog

6 cm

Oud muizenholletje

Veel hommels maken het liefst gebruik van oude muizenholletjes en maken minder snel gebruik van kunstmatige hommelterbergen. *Hoewel we wel zijn te foppen! Kijk maar naar mijn buurman...*

18 mm

70% van de wilde bijen graaft holletjes in zand of leem. Je kan ze eenvoudig helpen door een stukje leemhoudend zand af te graven tot een steilrandje of een leemblok te plaatsen. Kies wel een zonnige plek die op het zuiden is gericht. Open voegen tussen de bestrating kunnen ook nestgelegenheden bieden.

Eten!

Ken je iemand die muizen houdt? Vraag dan om wat stro of kapok uit een gebruikt muizenest voor in je hommelterberg! De geur hiervan trekt hommels aan!

Er is een grote kans dat je vandaag iets hebt gegeten wat er niet zou zijn zonder hommels of bijen! Tomaten, aardbeien, bramen, appels, peren, kersen, en zo kunnen we nog wel even doorgaan..... Wilde bijen en hommels zijn belangrijk, zorg goed voor ze!

Voor boven de grond wonende hommelse soorten kan je gewoon een nestkast ophangen. Het liefst op het zuiden.

Wat hebben bijen nodig?

1. Nestgelegenheid

De meeste bijen nestelen in de grond (70%). Dat doen ze in kale grond of tussen kale voegen tussen tegels. Sommige houden het meest van heuveltjes van zand of leem die op het zuiden zijn gericht. De andere soorten (30%) kun je helpen met nestblokken en insectenhôtels. Laat ook stengels van uitgebloeide planten staan of in de tuin liggen. Daarin kunnen bijen overwinteren of hun nestje maken.

2. Nestmateriaal

Veel soorten gebruiken leem/klei en dat moet aanwezig zijn. Bij voldoende gevarieerde aanplant is het andere nestmateriaal voorhanden.

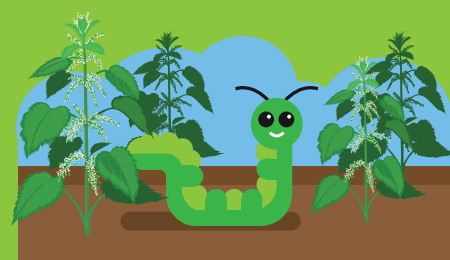
3. Beschutting

Er moeten warme, windluwe plekken zijn waar bijen en vlinders zich kunnen opwarmen. Een bijenhôtel moet droog en warm hangen, dus op het zuiden en beschut voor de regen.

4. Voedsel

Bijen vliegen van het vroege voorjaar tot de nazomer. Het begint met de hommelskoninginnen op de wilgen en botanische bloembollen in maart en eindigt met de klimopbij in september. Het hele jaar door verschijnen er nieuwe soorten in de tuin die allemaal stuifmeel en nectar nodig hebben. Ze zijn het meest geholpen met inheemse planten.

Vlinders, meer dan bloemen alleen

Net als bijen zijn vlinders gebaat bij veel bloeiende planten. Een groot verschil is dat ook de rupsen van planten afhankelijk zijn. Voor vlinders is de babykamer net zo cruciaal als de bloemen waar ze nectar vinden. Veel van de grotere kleurrijke vlindersoorten zijn afhankelijk van **in de zon gelegen veldjes brandnetel voor hun rupsen**. Laat dus wat brandnetels in je tuin staan. Wel kunt u met de aanplant van sporehout of vuilboom soorten als de citroenvlinder en boomblauwtje een goede kraamtijd bieden. Koolsoorten zijn daarentegen zeer geliefd bij de rupsen van veel witjes. Vandaar de naam koolwitje.

Bijenhôtels

Zelf maken? Let goed op dat:

- ✓ De gangen tussen de 1,5 en 12 mm zijn waarbij de meeste tussen de 2,5 en 8 mm.
- ✓ Er geen scheuren in het hout zitten.
- ✓ De achterkant van de buisjes of gaten dicht is.
- ✓ De ingang glad is zonder splinters.
- ✓ Het hotel in de zon ligt met een afdakje tegen inregenen.

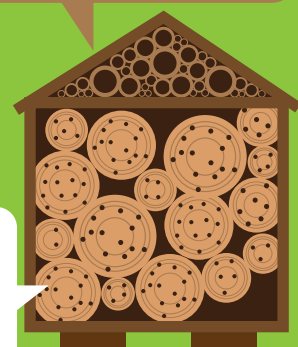
Planten voor bijen en vlinders

Speciaal voor vlinders en wilde bijen heeft de gemeente een wilde plantenmengsel samengesteld.

Een zakje van dit mengsel is voldoende voor ca 2 tot 4 vierkante meter, zo lang de voorraad strekt, worden aangeschaft bij **Boerderij Wolfslaar**. Het wordt aangeraden het bloeiseizoen in het voorjaar eerder op te starten door hierbij vroegbloeiers als boswilg of gevlekt longkruid te planten. Door delen met wilde planten in te kaderen met betonnen randen of strak gemaaid gazon voorkom je dat ze een slordig beeld opleveren. Plant je liever andere vaste planten, kijk dan op de plantenkiezer. Kies in ieder geval nooit planten met dubbele bloemen die hebben geen waarde voor bestuivende insecten.

Het meest bekend zijn de hotels gemaakt van houtblokken met geboorde gangen of samengebonden rietstengels of bamboe.

Tuinvogels

Zorg voor een geleidelijke overgang van bomen via struiken naar border of gazon

Nestkasten zijn er in allerlei soorten en maten. De maat van de opening is daarbij belangrijk voor welke soort je kunt verwachten. Als je een nestkast koopt of maakt zorg dan dat het hout minimaal 1,5 centimeter dik is zodat het voldoende isoleert tegen koude en hitte.

Nestkasten

Beste plek voor een nestkast:

- ✓ Een rustige plaats met zo min mogelijk menselijke verstoring
- ✓ Niet in de volle zon en uit de wind met de opening het liefste op het noordoosten.
- ✓ Op een plek waar vogels er direct in kunnen vliegen, dus niet achter takken en andere obstakels.
- ✓ Buiten bereik van katten.

Afstand nestkastjes?

Hou voor vogels van dezelfde soort een afstand van minimaal 10 meter aan.

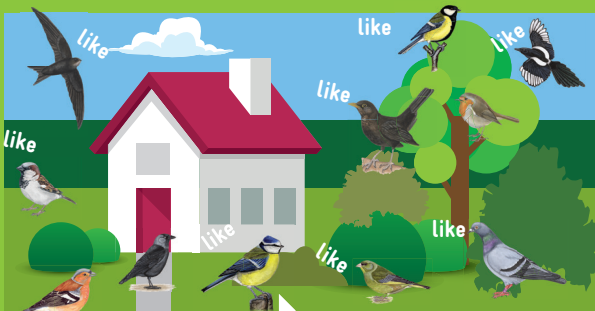

Nestkasten voor verschillende soorten vogels kunnen op minimaal 3 meter van elkaar worden gehangen.

Nestkasten voor huismussen kunnen op minimaal 50 cm van elkaar worden gehangen.

Meer vogels in je tuin?

Vooraf veilige struiken zorgen ervoor dat kleine zangvogels je tuin een fantastische plek vinden!

De basis is beplanting

In steden zijn nestkastjes voor mezen veelal bezet maar sterven jongen vaak door gebrek aan voedsel. Voldoende insectenaanbod is dan ook van levensbelang voor jonge mezen, mussen, roodborstjes en winterkoninkjes. Vooral bladluizen en rupsen dienen vaak als voer voor jonge stadsvogels.

Planten die gevoelig zijn voor luizen hebben bij vogels dan ook een streepje voor! Een structuurrijke beplanting biedt voldoende insecten en veilige nestgelegenheden. In tuinen met gras en bomen komen vooral eksters en duiven graag. Laten dat nou net de vogels zijn die de meeste mensen minder graag zien. Juist voor kleine zangvogels zijn struiken of struweel erg belangrijk. Liefst stekelig en dicht zodat ze er veilig in kunnen broeden en schuilen. Dat geldt zeker voor merels en lijsters die niet in nestkasten broeden. Ook is het belangrijk dat er schoon water in de tuin te vinden is om te badderen of te drinken.

Kleine zangvogels zijn populair. Dat is niet zo vreemd, met hun mooie gezang en vaak prachtige kleuren brengen ze leven in de stad.

In iedere tuinwinkel laten schappen vol nestkasten en voer zien dat we vogels in de tuin belangrijk vinden en bereid zijn hier geld aan uit te geven. Toch gaat het niet goed met ze.

Tot aan de jaren '80 namen stadsvogels toe met het uitbreiden van steden. Daarna gingen stadsuitbreidingen door maar namen de aantallen stadsvogels tot de dag van vandaag af tot een kwart van de aantallen in 1990.

Door bij inrichting en onderhoud van tuinen rekening te houden met stadsvogels kunnen we de trend keren en in de toekomst meer vogels in Breda verwelkomen!

Winterklaar

Bij het winterklaar maken van tuinen verdwijnen zaden en geschikte verstopplekken voor insecten.

Bijvoeren?
Het is prima om tuinvogels jaarrond te voeren, geef in het voorjaar en zomerseizoen echter geen vet maar (gedroogde) insecten en zaden.

Beter is het bloeistengels en afgevalen bladeren pas aan het begin van het voorjaar te verwijderen. **Dan kunnen vogels wat makkelijker hun kostje bij elkaar scharrelen in de winter.** Door gebruik te maken van de bomen uit de afbeelding zul je bovendien merken dat het blad sneller verdwijnt. Dit levert natuurlijke bemesting en een rijk bodemleven in uw gazon of border op.

- Top 5**
- Eenstijlige meidoorn
 - Wilde appel
 - Lijsterbes
 - Leilinde
 - Boswilg

Bomen voor een stadstuin
Plant van de boswilg een mannelijke variant om overlast door pluïsjes te voorkomen

- Menu -			
Struiken			
	Insecten	Vruchten	Veilig
Bramen en frambozen <i>Rubus fruticosus</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Krentenboompje <i>Amelanchier</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Egelantier (en andere inheemse wilde rozen) <i>Rosa rubiginosa</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Vuurdoorn <i>Pyracantha coccinea</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Sleedoorn <i>Prunus spinosa</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Berberis <i>Berberis vulgaris</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Liguster <i>Ligustrum vulgare</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Kleine bomen			
	Insecten	Vruchten	Veilig
Eenstijlige meidoorn <i>Crateagus monogyna</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Hulst <i>Ilex aquifolium</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Wilde appel <i>Malus sylvestris</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Lijsterbes <i>Sorbus aucuparia</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Leilinde <i>Tilia europaea</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Boswilg <i>Salix caprea</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Schuttingbedekkers			
	Insecten	Vruchten	Veilig
Klimop <i>Hedera helix</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Rosa filipes Kiftgate (klimroos)	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Bosrank <i>Clematis vitalba</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Kamperfoelie <i>Lonicera periclymenum</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞
Vuurdoorn <i>Pyracantha coccinea</i>	☞☞☞☞	☞☞☞☞	☞☞☞☞

Geen spuit tegen onkruid!

Chemische bestrijdingsmiddelen hopen zich uiteindelijk op in insecten en vervolgens in inzettende vogels. Gebruik ze niet en kies voor schoffelen, wieden en onkruid branden. In tuinen waar bestrijdingsmiddelen gebruikt worden komen minder vogels.

Ontvlooi je hond of kat pas wanneer deze daadwerkelijk vlooiën heeft. **De voorgeschreven dosis vlooiënbestrijdingsmiddel voor een middelgrote hond is genoeg om zestig patrijzen of 60 miljoen bijen te doden!** Deze stof in de haren van je hond of kat spoelt af of komt met het ruïen in het milieu terecht. Recent bleek dat grote sterfte onder jonge mezen veroorzaakt werd door de giftige honden- en kattenharen waarmee hun nest was gestoffeerd. De dosis in een vlooiënband is zelfs nog hoger.

Een natuurlijke tuinvijver

Waterplanten zijn nuttig voor het biologisch evenwicht en de waterkwaliteit. Ze zorgen voor zuurstof, bieden schuilgelegenheid en vormen een plek voor salamanders en libellen om eitjes af te zetten.

Voorbeelden:

Waterpest, Waterviolier, Aarvederkruid, Hoornblad en Sterrenkroos.

Door een houtstapel, houtblokken of losse stenen in de omgeving van de vijver te leggen vinden amfibieën ook op het land goede verstoppelken.

Aanleg

Voor het maken van een vijver kun je gebruik maken van vijverfolie, beton of een voorgevormde bak. De laatstgenoemde mogelijkheid geeft het minste werk. Kies in dat geval voor een degelijke kunststof: HDPE (Hogedichtheid polyethyleen).

Het grote voordeel van vijverfolie is dat je vrij bent in het kiezen van de grootte, de vorm en de diepte. Neem de folie van kunststof met een lange levensduur, bijv. EPDM (=Ethyleen-Propyleen-Dieen Monomeer). Een nadeel van beton is dat er kans bestaat op kapotvriezen.

Zoek een goede plek om een vijver te graven. De vijver moet voor **minimaal de helft in de zon liggen**. Des te groter de vijver des te groter de kans op een stabiel ecologisch evenwicht en des te minder onderhoud een vijver vraagt.

Graaf een gat van **minimaal 80-100 cm diep**. Er moet minimaal één zacht glooiende oever zijn, liefst aan de noordzijde in de zon, zodat die optimaal zonnewarmte krijgt. De grond die vrijgekomen is kun je gebruiken om niveaverschillen te maken in je tuin.

Zorg er voor dat er **geen scherpe voorwerpen aan het oppervlak** liggen. Die kunnen door het folie 'prikken'. Voor de zekerheid kun je het beste worteldoek op de bodem leggen en liefst ook nog een laag afgedankte vloerbedekking.

Breng nu de folie aan. De bovenrand van het folie moet eerst nog een eind boven het maaiveld uitsteken en vervolgens omgevouwen worden en afgedekt met aarde of stenen.

Voor wie wil genieten van meer leven in de tuin is de aanleg van een natuurlijke vijver misschien wel de beste investering! Des te natuurlijker de vijver des te groter het plezier dat je eraan beleeft.

Ook verhoog je de biodiversiteit van de omgeving waar je woont. Zelfs in een stenige omgeving als een woonwijk. Je kunt er rustig naast gaan zitten en genieten van al het leven dat erop afkomt: libellen, waterjuffers, padden en kikkers. Vogels kunnen er komen badderen en drinken. Als je op je buik bij de vijver gaat liggen ontdek je in het water een wonderlijke rustgevende wereld vol kriolende waterbeestjes als waterkevers, wantsen, salamanders en kikkervisjes.

En als er maar genoeg libellenlarven, kikkers en padden zitten heb je nauwelijks last van muggen. Een tuinvijver met een natuurlijk evenwicht heeft weinig onderhoud nodig, belast het milieu minimaal en is relatief goedkoop. Je hebt geen dure en milieubelastende filters, pompen en chemicaliën nodig.

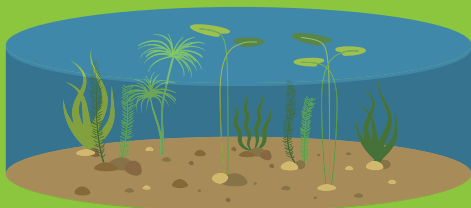
! Zet er wel een hekje omheen of dek de vijver af met een raster als er kleine kinderen in de buurt zijn!

Gebruik voor het afdekken geen gegalvaniseerd betongaas of andere materialen waar giftige stoffen uit vrij komen die het waterleven aantasten!

Beplanting

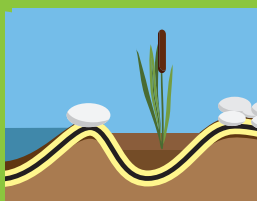

Waterplanten zijn nuttig. Vooral zogenaamde 'zuurstofplanten' (dat zijn ondergedoken waterplanten) zijn van belang. Zij bepalen het biologisch evenwicht en de waterkwaliteit. Ze zorgen voor zuurstof, bieden schuilgelegenheid en vormen een ideale plek voor salamanders en libellen om eitjes af te zetten. Voorbeelden van zulke planten: Waterpest, Waterviolier, Aarvederkruid, Hoornblad en Sterrenkroos. Let op: geen invasieve exoten zoals Parelvederkruid of Watercrassula!

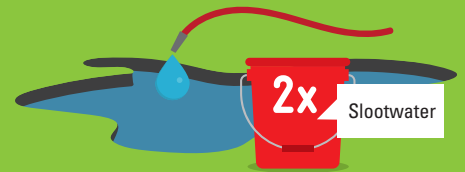
Je kunt in de vijver ook planten gebruiken met **drijvende bladeren**. Voorbeelden: Kikkerbeet, Gele plomp, Witte waterlelie, Watergentiaan en Drijvend fonteinkruid.

Voor een vijver met een **moerasgedeelte** kun je bijvoorbeeld kiezen voor: Kattestaart, Dotterbloem, Gele lis, Penningkruid, Pijlkruid, Watermunt, Wateraardbei, Waterdrieblad, enz.

Zo'n moerasgedeelte kun je het beste afscheiden van de rest van de vijver door een stapelmuurtje (op een laagje piepschuim) of door turfblokken. Dit om te voorkomen dat de moerasgrond de vijver inspoelt. In voorgevormde vijvers is een dergelijk moerasgedeelte vaak al aanwezig.

Het vullen van de vijver

Voordat de vijver met water wordt gevuld kun je eventueel een klein laagje zand, aanbrengen op het folie. Gebruik geen 'vijveraarde'; die is ongeschikt omdat er te veel voedingsstoffen in zitten en dat leidt tot ongewenste algengroei. Als schuilplaats voor waterdieren kun je bijvoorbeeld enkele nokpannen (bolle dakpannen) op de bodem leggen.

Vul nu de vijver met kraanwater. Breng na het vullen zo snel mogelijk zuurstof producerende planten aan. Liever niet met mandjes met rijke grond.

Om snel een goed biologisch evenwicht te krijgen kun je het beste **één of twee emmers water uit een gezond functionerende vijver in de omgeving halen** en hiermee je vijver 'enten'. Dan heb je meteen een goede bacteriemix voor een goed waterleven.

Onderhoud

In vergelijking met gazons en borders zijn vijvers erg onderhoudsvriendelijk.

In de lente is er weinig werk aan de winkel. Je kunt bijvoorbeeld wat nieuwe waterplanten plaatsen. In de zomer moet je opletten dat het waterpeil niet te veel zakt. Zo nodig bijvullen met kraanwater of water uit de regenton.

In de herfst kun je de vijver voorzichtig opschonen door met een grofmazig net dood plantenmateriaal te verwijderen en lang uit te laten druipen, zodat waterdieren nog kunnen ontsnappen. Je kunt ook een net over de vijver spannen om vallende bladeren op te

vangen, dit voorkomt algenbloei. Wanneer dit probleem toch optreedt kun je proberen watervlooiën in te zetten. Deze zijn vaak te koop bij een vijvercentrum of dierenwinkel.

In de winter moet **voorkomen worden dat de vijver helemaal dichtvriest**. Rottingsgassen moeten de vijver uit kunnen, ook als het vriest. Laat daarom holle, hoge plantenstengels staan, ook bij de opruimbeurt in de herfst. En **houd een wak in het ijs** door bijvoorbeeld een rubberbal op het water te leggen. Hak nooit een gat, dit verstoot het leven in de vijver. Verwijder sneeuw van het ijs zodat er licht op het water blijft

Vissen

Bij een vijver denken veel mensen aan vissen. Bij een natuurlijke vijver is dat wat lastig. **Vissen en een rijk dierenleven met waterinsekten, salamanders en kikkers gaan niet samen in de vijver.** Vissen eten de eieren, larven en soms zelfs volwassen amfibieën op. Daarnaast woelen veel soorten in de bodem. Hierdoor wordt het water troebel. Een vijver met vissen vereist dan ook veel meer onderhoud en een continue draaiende pomp en filterinstallatie. **Ook vormen vijvers met vissen ideale fast-foodrestaurants voor reigers.**

Tuinterritorium

Groene privacy

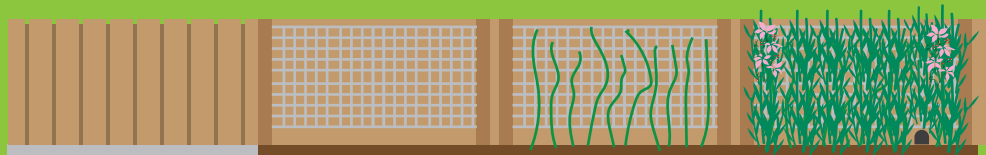
Een gemengde haag is het beste voor dieren in de tuin. Deze haag bestaat vooral uit meidoorns aangevuld met hondsroos, sleedoorn, (koe)braam. Uiteraard kun je hier zelf een keuze in maken. Verder groeit er ook vaak veldesdoorn en liguster in.

Als je zelf en de vogels maximaal willen genieten van je gemengde heg moet je hem de ruimte geven. Ga daarbij uit van een breedte van 1,5 meter. Dan kan de heg tot bloei komen en bessen vormen. Voordeel is dat het dan voldoende is om hem jaarlijks om en om te snoeien.

Heggen kan je ook prima gebruiken om klike's en andere zaken **aan het oog te onttrekken**.

Indien je graag meteen en jaarrond **privacy op je terras** wil kan het plaatsen van een schutting in het eerste deel van je tuin en een heg in het resterende deel een oplossing zijn.

Mocht je geen ruimte hebben voor een gemengde haag kies dan het liefst voor een **meidoorn of ligusterhaag**. In de tabel hier rechts vind je wat inzichten in de effecten op geluid en biodiversiteit die verschillende soorten hagen kunnen hebben.

Vergroen je schutting

Kies je toch voor een schutting dan zijn er twee belangrijke zaken die in het wild levende dieren kunnen helpen.

Je kunt deze vergroenen door het aanbrengen van betongaas op ca 10 tot 15 centimeter voor de schutting en hier vervolgens vuurdoorn, klimop of een geschikte klimroos tegenaan te zetten. Hierdoor ontstaat door de groeiende planten achter het betongaas voldoende beschutting voor vogels om een veilig nest te bouwen. Door een combinatie van

klimplanten te kiezen krijg je een jaarrond groene schutting die ook nog eens volop in bloei staat. Heb je wel wat geduld, klimplanten investeren eerst in een goed wortelsysteem alvorens ze bovengronds sneller gaan groeien.

Denk ook even aan de egeltjes en maak een opening van 13 bij 13 centimeter in je schutting. Zo kunnen ze je tuin in komen en vergroot je hun leefgebied.

Ook mensen zetten graag hun territorium af. Dat geldt ook voor je tuin. Wees daarbij toch gastvrij en deel je territorium met vogels en egels door een natuurvriendelijke heg of schutting.

Top 3 Heggen

- 1 Eenstijlige meidoorn
- 2 Wilde liguster
- 3 Vuurdoorn

Top 5 Schutting bedekkers

- 1 Klimroos
- 2 Klimop
- 3 Kamperfoelie
- 4 Vuurdoorn
- 5 Bosrank

Top 5 Heggen liefhebbers

- 1 Egel
- 2 Huismus
- 3 Roodborst
- 4 Merel
- 5 Heggemus

Keuzehulp soorten haag

De meest natuurvriendelijke erfscheiding is een heg. Heggen leveren een grote bijdrage aan de leefbaarheid van de stad. Bekende voordelen van hagen zijn het zuiveren van lucht, zorgen voor koelte en verminderen van het geluidsniveau. Ze bieden veel van dezelfde voordelen als grote bomen maar er is vrijwel altijd wel een plaatsje voor ze te vinden.

	Max breedte	Max hoogte	Minimale breedte	Minimale hoogte	Verminderd geluidsniveau	Biodiversiteit
Meidoorn <i>(Crateagus monogyna)</i>	0,8	2	0,5	0,5	V	V
Wilde liguster <i>(Ligustrum vulgare)</i>	1	2	0,5	0,4		V
Hulst <i>(Ilex aquifolium)</i>	1	3	0,5	1	V	
Portugese laurier/laurierkers <i>(Prunus lusitanica/laurocerasus)</i>	2	5	1	1		
Gemengde heg <i>(Crateagus monogyna ea)</i>	3	3	1,5	2	V	V
Beuk <i>(Fagus sylvatica)</i>	1	3	0,5	0,5	V	V
Haagbeuk <i>(Carpinus betula)</i>	1	5	0,5	0,5		V
Vuurdoorn <i>(Pyracantha coccinea)</i>	0,6	1,5	0,4	1	V	V
Kraagroos <i>(Rosa rugosa)</i>	0,8	1,5	0,5	0,8		V
Liguster <i>(Ligustrum ovalifolium)</i>	1	2	0,5	0,4		V
Veldesdoorn <i>(Acer campestre)</i>	1	2	0,4	0,5	V	V

Het balkon als tuin

Insectenbalkon

Door te zorgen dat er tussen maart en oktober steeds bloeiende planten aanwezig zijn kan je vlinders en wilde bijen naar je balkon lokken. Met een bijenhotel bied je wilde bijen ook mogelijkheden om te overnachten en zich voort te planten.

Minivijver

Een minivijver is eenvoudig te maken van een speciekuip. Met wat water- en oeverplanten ontstaat zo een mini-vijver die vogels en libellen aantrekt.

Planten in potten

- ✓ Zorg voor voldoende water en drainage. Dit luistert vaak nauw. Potten kunnen snel uitdrogen maar bij wat te veel water ook snel in een moeras veranderen. Door voldoende gaten in de bodem en de bodem te bedekken met grof grind is dit laatste te voorkomen.
- ✓ Kies je potten zo groot mogelijk. Een diepte van minimaal 30 cm is daarbij ideaal.

Op balkons is meer mogelijk dan je wellicht denkt. Door de beperkte ruimte zullen niet veel dieren hier een permanente leefplaats vinden. Richt je dan ook vooral op passerende, mobiele, dieren. De meeste vogels weten zeker tot op de zesde verdieping je balkon te vinden. Wel duurt het soms wat langer voordat ze in de gaten hebben dat er iets te halen valt. Door jaarrond te voeren zullen ze je balkon regelmatig blijven bezoeken. Om overlast door duiven te voorkomen zijn er speciale voedersilo's in de handel die afgeschermd zijn voor grote vogels. Vooral merels en mezen kunnen ook op je balkon nestelen. Zorg dan wel dat rustige nestplaatsen aanwezig zijn.

Wilde bloemenpot

Ook op een balkon kan je je eigen wilde bloemenveldje creëren door een wilde bloemenmengsel te zaaien in een grote pot. Mix daarbij de potgrond met een flinke hoeveelheid zand. De meeste wilde bloemen houden niet van voedselrijke grond.

Samen wordt het groener!

Des te groener en biodiverser de balkons in de omgeving zijn, des te groter is de kans dat vogels en vlinders uw balkon bezoeken. Inspireer dan ook je buren om hun balkon te vergroenen. Samen kun je ook meer variatie aanbieden. Wellicht kun je via de woningbouwcoöperatie of vereniging van eigenaren ook anderen aanzetten tot het vergroenen van het gehele gebouw!

✓ Vierkante potten bieden als ze tegen elkaar worden geschoven slakken geen ruimte om zich te verstoppen. Ook kan er meer grond in dan in ronde potten.

✓ Vergroot het waterhoudend vermogen van de grond door kokosvezels of watergel toe te voegen.

✓ Bedek de bovenkant van de pot met grind of boomschors om het vocht vast te houden.

✓ Geef iedere dag water en voeg wekelijks wat vloeibare mest aan het water toe.

✓ Vervang bij struiken en vaste planten de bovenlaag van de grond ieder jaar met compost.

✓ Verpot je planten op tijd als ze te groot worden.

Geveltuinen, een verticale wildernis

Plantkeuze en klimhulpen

Bij de beplanting van je geveltuin kun je voor de beplanting van de voorgrond een keuze maken uit de beplantingslijst verderop in deze brochure. Hier vind je ook de muurbedekkende planten

die we aanbevelen voor een biodiverse geveltuin. Hieronder wordt duidelijk welke klimplant welke soort klimhulp nodig heeft.

Soorten	Zelfhechters	Winders	Rankers	Steunklimmers
	 Klimop Wilde wingerd Klimhortensia	 Jasmijn Kamperfoelie Blauwe regen	 Druif Bosrank/ Clematis Passiebloem	 Klimrozen Winterjasmijn Vuurdoorn
Klimhulp	Geen	Verticale draden of gaasstructuren	Gaas met mazen van ongeveer 15 cm x 15 cm. Voor druif mag de maasgrootte 40 cm x 40 cm zijn.	Gaas werk met openingen tot 50 cm x 50 cm. Ook horizontale draden of verticale draden volstaan.

Een geveltuin biedt een fraai uitzicht en het onderhoud biedt kans voor ongedwongen praatjes met je buurtgenoten. Daarbij is een geveltuin goed voor vogels en vlinders en helpt hij de stad koel te houden op warme dagen. Doordat een geveltuin er voor zorgt dat neerslag makkelijker in de bodem kan zakken levert hij ook een bijdrage in het voorkomen van wateroverlast.

Voordelen van een groene gevel

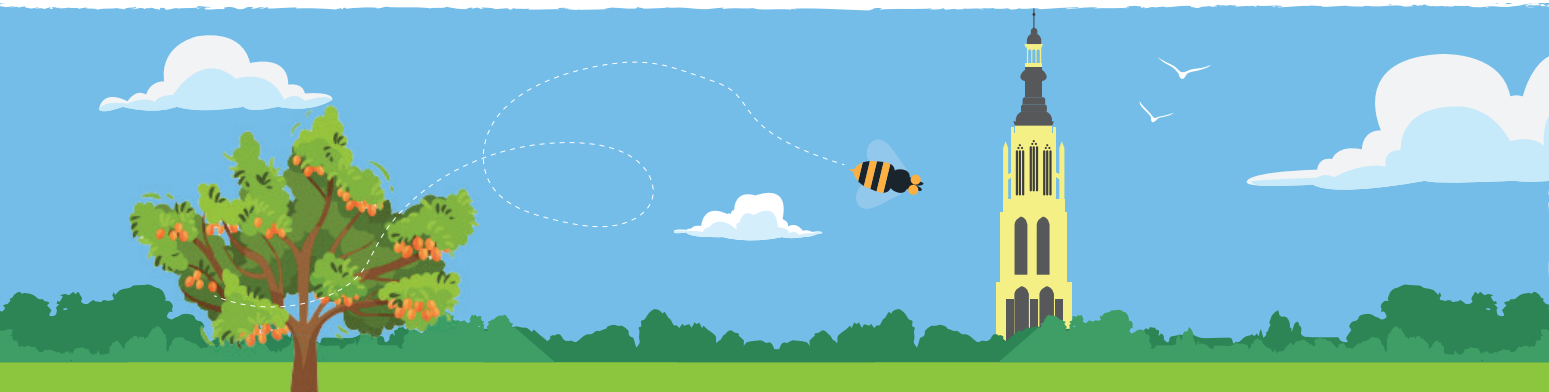
In de meeste gevallen is groen goed voor de gevel. Zo voorkomt groen dat de muur te veel opwarmt en wordt bij wintergroene muren in de winter de muur ook beschermd tegen vorst. Ook wordt voorkomen dat regen rechtstreeks op de muur valt waardoor de muur droger blijft.

In enkele gevallen is een geveltuin geen goede keuze. Zijn muren vochtig door opstijgend vocht is het beter geen geveltuin aan te leggen. Geveltuinen verhinderen dat vocht uit de muur verdampt en kunnen het probleem dus groter maken. Wanneer de muur niet goed gevoegd is of schuren en barsten vertoont is het zaak zelfklimmende planten te vermijden. Kies dan voor een andere plant in combinatie met een klimhulp.

Subsidie

Met alle voordelen van een geveltuin is dan ook niet raar dat de gemeente subsidie verleent voor de aanleg hiervan.

Meer info kan je vinden op www.breda.nl/subsidies-water-en-groen

Enkele vs dubbele bloemen

Veel soorten die van nature enkele bloemen (zonder overlappende bloembladen) hebben zoals rozen en dahlia's zijn door selectie sierplanten geworden met dubbele (elkaar volledig overlappende) bloembladen. Dit gaat ten koste van de toegang tot en aanwezigheid

van nectar producerende delen. Hierdoor bieden deze planten geen of nauwelijks voedsel voor bestuivers en vormen ze geen of nauwelijks zaden voor zaadeters. **Indien je dieren naar je tuin wilt lokken is het dan ook beter om voor enkelbloemige planten te kiezen.**

Een enkele (links) en dubbele (rechts) bloem van een klimroos

Gazons

Zelfs een gazon kan wilde bijen helpen te overleven in de stad. Meer dan een beetje luiheid is daarbij niet nodig. **Veel inheemse gazonplanten zoals onder meer paardenbloemen en hierop gelijkende gele planten als biggenkruid en havikskruid zijn namelijk erg belangrijk voor wilde bijen.** Datzelfde geldt voor klavers. Je kunt deze een handje helpen door (delen van) je gazon net wat hoger af te maaien of de grasmaaier in de zomer eens een maand in het schuurtje te laten staan. Door een strakke scheiding te maken tussen intensief gemaaid en wat minder vaak gemaaid delen ziet het er toch allemaal strak uit. Bijkomend voordeel is dat de meeste wilde planten dieper wortelen dan gras zodat het gazon ook bij droogteperiodes langer groen blijft.

Hoeveelheid

Voor wilde bijen en vlinders die een kroegentocht houden is het handig als er **veel nectarkroegen bij elkaar zijn**. Plant bloemen dan ook altijd in voldoende hoeveelheden aan waardoor met name tussen april en augustus als de vraag naar nectar het hoogst is voldoende aanbod aanwezig is.

Inheems versus uitheems

Uit onderzoek weten we dat het voor de meeste dieren niet uitmaakt of een plant hier van nature voorkomt (inheems) of niet (uitheems). **De variatie aan wilde dieren in de tuin is vooral gerelateerd aan de variatie aan planten in de tuin.** Of deze inheems of uitheems zijn, laat de meeste dieren koud. Dat gezegd hebbende zijn er tal van uitheemse planten die weinig waarde hebben voor wilde dieren. Ook zijn er insecten die van specifieke inheemse planten afhankelijk zijn, waaronder veel vlinders en wilde bijen.

Veel inheemse planten kunnen qua bloemenpracht prima wedijveren met de gekweekte variëteiten. Er is dan ook geen enkele reden om wilde planten te onderschatten en ze niet in de tuin te gebruiken. Uiteindelijk vormen ze de natuurlijke begroeiing van je tuin en hadden ze hier ook gestaan indien er geen huizen waren gebouwd.

Biologisch

Kies bij voorkeur voor tuinplanten die **biologisch geteeld zijn** zonder gebruik van gifstoffen. Ook kan je de gewenste planten zelf zaaien.

Tenslotte

In de lijst zijn verschillende planten weggelaten die het **prima doen in een wild bloemenveldje**. Onderaan de lijst vind je meer informatie hierover, want eigenlijk mag een strook met wilde bloemen in geen enkele tuin ontbreken!

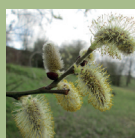
De beste planten en bloemen voor bijen 🐝, vlinders 🦋, vogels 🐦 en eekhoorns 🐿 per jaargetijde

februari-april

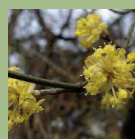
Blauw druifje ☀️ ☀️
Muscari armeniacum

Bolgewas

Wilg ☀️ ☀️ ☀️
Salix caprea/aegyptiaca/hastata/lanata

Boom/struik

Gele kornoelje ☀️ ☀️ ☀️
Cornus mas

Struik

Hazelaar ☀️ ☀️ ☀️
Corylus avellana

Struik

Rode Ribes ☀️ ☀️ ☀️
Ribes sanguineum

Struik

Gevlekt Longkruid ☀️ ☀️ ☀️
Pulmonaria "Trevi fountain Blue ensign"

Vaste plant

mei-juni

Sierui ☀️ ☀️ ☀️
Allium sphaerocephalon/ampeloprasum/cernuum/Purple sensation

Bolgewas

Bulgaarse ui ☀️ ☀️ ☀️
Nectaroscordum siculum

Bolgewas

Gouden regen ☀️ ☀️ ☀️
Laburnum x watereri

Boom

Wilde appel ☀️ ☀️ ☀️
Malus sylvestris

Boom

Grote wasbloem ☀️ ☀️ ☀️
Cerinth major

Eenjarige

Clematis ☀️ ☀️ ☀️
Clematis vitalba/rehderiana

Muurbedekker

Wilde Wingerd ☀️ ☀️ ☀️
Parthenocissus quinquefolia

Muurbedekker

Vuurdoorn ☀️ ☀️ ☀️
Pyracantha coccinea

Struik, muurbedekker

Zuurbes ☀️ ☀️
*Berberis vulgaris/x stenophylla/
 thunbergii/julianae/darwinii/wilsoniae*
 🍓 Struik

Vingerhoedskruid ☀️ ☀️
Digitalis purpurea
 Vaste plant

Bruidsbloem ☀️ ☀️
*Deutzia hybrida strawberry fields/
 scabra var. Watereri*
 Struik

Muurbloem, steenraket ☀️ ☀️ 🦋
Erysimum bicolor
 "Bowles mauve"
 Muurbedekker

Wilde kardinaalsmuts ☀️ ☀️
Eunomys europaeus
 🍓 Struik

Ooievaarsbek ☀️ ☀️
*Geranium Rozanne/Ann Folkard/
 Patricia/sanguinea/pratense*
 Vaste plant

Braum ☀️ ☀️
Rubus fruticosus
 🍓 Struik

Kanarieklaver ☀️ ☀️
Lotus hirsutus
 Vaste plant

Meidoorn ☀️ ☀️
*Crateagus monogyna/
 laevigata*
 🍓 Struik/Boom

Salvias, Salies ☀️ ☀️
*Salvia nemorosa/pratensis/
 x sylvestris/x superba/officialis*
 Vaste plant

Klokjes ☀️ ☀️
Campanula sp.
 Vaste plant

Smeewortel ☀️ ☀️
*Symphytum officinale (Bocking
 44)/uplandicum/Hidcote blue*
 Vaste plant

juli- augustus

Sierui ☀️ ☀️
*Allium sphaerocephalon/ ampeloprasum
 /cernuum/Purple sensation*
 Bolgewas

Japanse bruidsluier ☀️ ☀️
Fallopia baldschuanica
 Muurbedekker

(lei) zomer of winterlinde ☀️ ☀️ 🦋
Tilia cordata/platyphyllos
 Boom

Kamperfoelie ☀️ ☀️
Lonicera periclymenum
 🍓 Muurbedekker

Bijenvoer ☀️ ☀️
Phacelia tanacetifolia
 Eenjarige

Enkelbloemige klimrozen ☀️ ☀️
*Rosa f. Kiftsgate/Francis E Lester/Wed-
 ding Day/Kew Rambler/helenae/arvensis*
 🍓 Muurbedekker

Zonnebloem ☀️ ☀️
Helianthus Taiyo/laetiflorus Lemon
 Queen/multiflorus Capenoch star*
 Eenjarige*/Vaste plant

Blauwe regen ☀️ ☀️
Wisteria sinensis
 Muurbedekker

Clematis ☀️ ☀️
Clematis vitalba/rehderiana
 Muurbedekker

Parelgas ☀️ ☀️
Sporobolus heterolepis
 Siergras

juli- augustus

Vlinderstruik ☀️ ☀️
Buddleia davidii

Struik

Vuilboom/Spork ☀️ ☀️ ☀️
Frangula alnus

Struik

Struikveronica ☀️ ☀️ ☀️
Hebe midsummer beauty

Struikje

Grote kaardebol ☀️ ☀️ ☀️
Dipsacus fullonum

Tweejarige

Bergsteentijm ☀️ ☀️ ☀️
Calamintha (Clinopodium) nepeta/calamintha

Vaste plant

Zonnehoed ☀️ ☀️ ☀️
Echinacea purpurea

Vaste plant

Marjolein ☀️ ☀️ ☀️
Origanum vulgare/onites/majorana

Vaste plant

Ijzerhard ☀️ ☀️ ☀️
Verbena bonariensis

Tweejarige

Droplant ☀️ ☀️ ☀️
Agastache foeniculum black-adder/blue boa/blue fortune

Vaste plant

Komkommerkruid/Bernagie ☀️ ☀️ ☀️
Borago officinalis

Vaste plant

Zwart knooppkruid ☀️ ☀️ ☀️
Centaurea nigra

Vaste plant

Schoepkruid ☀️ ☀️
Cephalaria gigantea

Vaste plant

Artisjok (laten bloeien) ☀️ ☀️ ☀️
Cynara cardunculus var. scolymus

Vaste plant

Kogeldistel ☀️ ☀️ ☀️
Echinops bannaticus/ritro / sphaerocephalus

Vaste plant

Slangenkruid ☀️ ☀️ ☀️
Echium vulgare/ vulgare 'Blue bedder/wildprettii

Tweejarige

Ivoor/Blauwe distel ☀️ ☀️ ☀️
Eryngium giganteum/planum/Alpinum/Bourgattii/Tripartitum

Vaste plant

Koninginnenkruid ☀️ ☀️ ☀️
Eupatorium cannabinum

Vaste plant

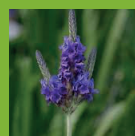
Venkel ☀️ ☀️ ☀️
Foeniculum vulgare

Vaste plant

Beemdkroon ☀️ ☀️ ☀️
Knautia arvensis

Vaste plant

Lavendel ☀️ ☀️ ☀️
Lavandula x intermedia 'Gros bleu'

Vaste plant

Moltkia ☀️ ☀️ ☀️
Moltkia petraea

Vaste plant

Blauw kattenkruid ☀️ ☀️ ☀️
Nepeta grandiflora Zinser's Giant / Walkers low/mussinii/ Six Hills Giant/racemosa

Vaste plant

Lamsoor ☀️ ☀️ ☀️
Stachys byzantina

Vaste plant

september-oktober

Japanse bruidsluier ● ☀ ☀
Fallopia baldschuanica

Muurbedekker

Klimop ● ☀ ☀
Hedera helix

Muurbedekker

Pampagras ● ☀ ☀
Cotaderia selloana
(zaaddragende varianten)

Siergras

Vlinderstruik ● ☀ ☀
Buddleia davidii

Struik

Struikveronica ● ☀ ☀
Hebe midsummer beauty

Struikje

Bergsteentijm ● ☀ ☀
Calamintha (Clinopodium)
nepeta/calamintha

Vaste plant

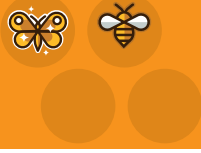
Zonnehoed ● ☀ ☀
Echinacea purpurea

Vaste plant

Marjolein ● ☀ ☀
Origanum vulgare/
onites/majorana

Vaste plant

IJzerhard ● ☀ ☀
Verbena bonariensis

Vaste plant

Dahlia ● ☀ ☀
Bishop of Llandaff/Bishop's
Children/Happy Single/Happy Days

Vaste plant

Hemelsleutel ● ☀ ☀
Hylotelephium spectabile
Autumn Joy

Vaste plant

Blauwe knoop ● ☀ ☀
Succisa pratensis

Vaste plant

Wilde bloemenveldjes

Duizelt het je bij alle namen hierboven? Gelukkig is er ook een kant en klare oplossing namelijk het inzaaien van een wilde bloemenveldje. Hiermee voldoe je vrijwel zeker aan de noden van veel dieren die in je tuin kunnen voorkomen. Zeker in combinatie met de aanplant van wat struiken en een boom.

Veel van de zaadmengsels die verkocht worden zijn niet altijd even goed afgestemd op de hier voorkomende insecten of bevatten ongewenste soorten die zich naar natuurgebieden kunnen verspreiden. Wil je zeker weten dat je een goed mengsel koopt, koopt dan je mengsel bijvoorbeeld bij de Cruydtboek, Bolderik, Biodivers of Medigran. Kies daarbij vooral voor mengsels bestaande uit inheemse planten. De gemeente Breda heeft ook een zaadmengsel samengesteld wat (zolang de voorraad strekt) te koop is bij Boerderij Wolfslaar.

Vanaf het tweede jaar staan deze mengsels volop in bloei. Indien je kweekgras en andere grassen wil onderdrukken kies dan voor een mengsel met daarin ook gele ratelaar, een fraai geel bloeiende halfparasiet, die voedingsstoffen onttrekt aan grassen en daarmee hun snelle uitbreiding verhindert.

De tuinkalender!

In de tuin is vrijwel altijd wel iets te doen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van veel voorkomende klusjes in een biodiverse tuin en wanneer je ze kan uitvoeren. Het is daarbij handig om zelf in een schriftje of bestand bij te houden wanneer specifieke planten en struiken bepaalde werkzaamheden vereisen.

Bomen en struiken

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Plantgoed met kale wortel planten (bosplantsoen, heggen etc.)												
Snoeien: bladverliezende bomen, fruitbomen, laatbloeiende struiken, struikrozen en hazelaarhakhout												
Snoeien: voorjaarsbloeiende struiken												
Snoeien: heggen (iedere zijde roterend eens per 2 jaar)												
Snoeien: Kersachtigen (pruimen, kersen etc.)												
Snoeien: winter- en voorjaarsbloeiende struiken (direct na bloei)												
Struiken stekken met takstek												
Klimplanten opbinden												

Bloemen

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Scheuren en verplanten van meerjarige planten												
Zaaien van eenjarigen/akkerbloemen mengsels												
Bollen voorjaarsbloeiende planten												
Oude stengels en zaadhoofden verwijderen												
Zaaien van meerjarige planten												

Gazons en graslandjes

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Gras zaaien en graszoden leggen												
Gras herstellen												
Inzaaien bloemrijk graslandje												
Maaien graslandje met voorjaarsbloeiende												
Maaien graslandje met zomerbloeiende												

Vijvers

Overtollige waterplanten verwijderen												
--------------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Nestkasten

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Nestkasten ophangen												
Nestkasten schoonmaken												

Bijvoeren

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D
Bijvoeren tuinvogels												
Voorzie in vers water voor vogels												
Egels bijvoeren												
Eekhoorns bijvoeren												

Ideale periode

Uitlooperperiode

Weinig tijd voor de tuin-tabel

Plant een gemengde heg als afscheiding

Deze gaat vijftig jaar mee, biedt een thuis aan vele dieren en hoeft u niet te repareren. Door zijn informele uiterlijk is het voldoende om jaarlijks om en om een kant van de heg te snoeien.

Maak van je gazon een wilde bloemenveldje.

Twee keer per jaar maaien en je bent klaar. Wil je een strakker uiterlijk maai dan maandelijks strakke paden uit.

Mulch

en bedek je tuin met een **10 cm dikke laag compost of boomschors**. Dit gaat zowel onkruidgroei als uitdroging tegen en levert voedingsstoffen.

Leg een vijver aan (zonder vissen).

Een vijver aanleggen is een van de beste manieren om uw tuin biodiverser te maken. Bovendien kost een vijver zonder vissen vrijwel geen onderhoud.

Plant een vaste plantenborder van inheemse planten

met volop bloemen die insecten en vlinders aantrekken. Gebruik polvormende vaste planten. Alles dat je moet doen is:

- vroeg in de winter mulchen
- aan het einde van de winter dode stengels en oude zaadhoofden verwijderen

Zet een houten schutting

Deze moet je regelmatig beitsen of schilderen, incidenteel repareren en om de **10 tot 20 jaar vervangen**.

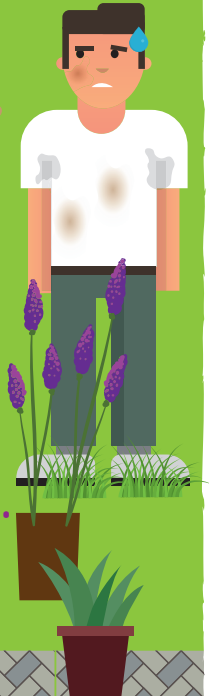
Leg een strak gazon aan

Dit vereist wekelijks maaien, sproeien bij droogte en regelmatig bekalken en verticuteren.

Begin een moestuin.

Moestuinen vragen continu onderhoud in de vorm van onkruid wieden en water geven.

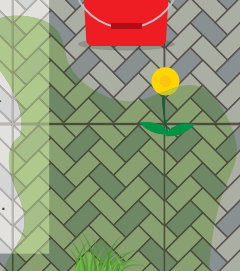
Zet veel planten in potten.

Deze drogen snel uit, moeten regelmatig bewaterd, bemest en verpot worden. Vooral hangende bloemenmanden kosten veel tijd.

Betegel of verhard je tuin.

Je bent veel tijd kwijt met algen schrobben en onkruid verwijderen tussen grint en voegen. Je vergroot de kans op wateroverlast bij jezelf en je buren. Ook warmt je tuin sterk op bij hoge temperaturen. Bovendien heb je een stukje nagenoeg dode aarde toegevoegd waarop veel had kunnen leven.

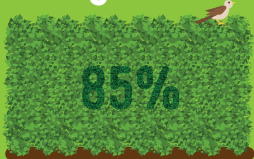
Tuinvriendje de huismus

Wat is er nu gezelliger dan een heg vol kwetterende mussen?

Huismussen doen hun naam eer aan en blijven in de broedtijd binnen 50 meter van hun nest. Hierbinnen dienen ze dan ook alles te vinden wat ze nodig hebben. **Help ze en maak van een huismus uw thuismus!**

Veiligheid

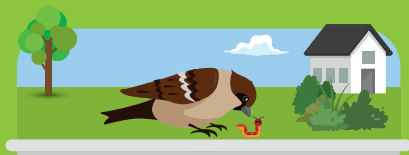

Tuinen met een voldoende grote heg hebben 85% meer kans op bezoek van mussen. Heggen, struiken en met klimop begroeide gevels zijn voor mussen dan ook van levensbelang. Door ieder jaar één kant van de heg te snoeien voorkom je dat je heg te dicht wordt en mussen er niet snel in weg kunnen vluchten. Neem de proef op de som door je hand in

de heg te steken. Gaat dit makkelijk dan kunnen mussen makkelijk weg vluchten in de heg. Bij een nieuwe heg hebben meidoorn, liguster en vuurdoorn de voorkeur. Vuurdoorn kan evenals dichte klimop en klimrozen ook tegen de gevel van je huis een veilige plek aan mussen bieden.

Mussen houden niet van te veel bomen, daar kan namelijk een verstopte sperwer in zitten en die lust wel een musje... Heb je veel bomen in de tuin, dan kan je beter een ander tuinvriendje zoeken.

Uw tuin...

Le Moineau

...een mussenrestaurant?

Volwassen mussen zijn zaadeters die graag, binnen bereik van dekking, in open vegetaties foerageren met ruimte op de bodem om rond te scharrelen. Naast zaden worden ook bladknoppen en ander groen gegeten. Zaden van grassen, granen maar ook van zonnebloem, phacelia en bijvoorbeeld avondkoekoeks-bloem worden graag gegeten. Evenals de zaden van onkruiden als straatgras en vogelmuur. Laat dus onkruid staan waar het kan en maak gebruik van doorgroeibare verharding op parkeerplaatsen. Huismussen profiteren ook van groene en bruine daken met grassen of wilde planten.

Badderen

Mussen stellen zowel een zandbad als een waterbad op prijs. Dit kan heel simpel zijn. Zo kunnen een niet goed doorlopende dakgoot en een zandige boomspiegel al voldoen. Ook andere plaatsen waar regen wat langer blijft staan en plaatsen waar losse open grond aanwezig is zijn vaak al voldoende.

Kindermenu

De achteruitgang van de huismus in het stedelijk gebied komt voor een belangrijk deel doordat veel jongen sterven door gebrek aan insecten. **Hoewel de volwassen huismus overwegend een zaadeter is, worden aan de jongen insecten gevoerd** en met name van die lekkere zachte zoals langpootmuggen, groene rupsen zonder haren en groene bladluizen. Leilinde, (klim)rozen, stokrozen en boerenjasmijn zijn planten die groene bladluizen aantrekken.

Mussensnackplek, bijvoeren voor een snelle hap.

Huismussen laten zich graag jaarrond bijvoeren. **Dit verhoogt de kans dat mussen in de buurt gaan nestelen.** Ze eten de meeste zaadmengsels en gehakte pinda's en zonnebloempitten. Vermijd mengsels die uit tarwe of andere granen bestaan, omdat ze deze op de grond gooien. **Er zijn speciale beschermkooien voor zaadsilo's verkrijgbaar waardoor eksters en duiven worden geweerd.** Plaats bijvoederplekken voor mussen bij voorkeur binnen 1 meter van veilige heggen of struiken.

Thuismus

Verreweg de meeste huismussen nestelen onder holle dakpannen zonder vogelschroot. In toenemende mate wordt, ook in Breda, in nestkasten genesteld. **Geschikte kasten zijn de mussenloft en de wat grotere houtbetonnen nestkasten.** Hierbij voldoen ook de gierzaluwkasten met een invliegopening aan de voorzijde goed. Plaats nestkasten niet op het noordwesten zodat ze niet in de wind liggen. Plaats ze op minimaal 3 maar liever van 5 tot 9 meter hoogte. Om te grote opwarming te voorkomen is het goed om kasten in de schaduw te plaatsen. Mussen nestelen graag in elkaars gezelschap, hou wel een afstand van tussen de 0,5 en 5 meter tussen de nestkasten aan om burenruzies te voorkomen.

5 tot 9 meter

Tuinvriendje de egel

De egel is een echte tuin vriend. 's Nachts gaat hij in je tuin op pad op zoek naar rupsen, slakken en andere lekkernijen. Zo helpt hij te voorkomen dat je planten worden opgegeten! Toch gaat het niet goed met de egel. In dertig jaar tijd is het aantal egels met tweederde afgenomen. Dit tuin vriendje kan je hulp dan ook goed gebruiken.

100 cm breed (en hoog)

15 cm breed (en hoog)

Winterslaap

Egels houden tussen oktober/november en maart/april een winterslaap. Door een zo groot mogelijke hoop van bladeren, takken en snoeihout te maken van minimaal 1 meter doorsnede en 1 meter hoog kun je hem een warm winterbedje bieden. Door onderin grote bladkorven een gat te maken van ca 15 x 15 cm kunnen egels hier een veilig plekje vinden onder de bladeren.

Meters maken

Egels in de stad gebruiken een groot gebied. 's Nachts maken ze wandelingen van meerdere kilometers. Samen met anderen kun je ervoor zorgen dat egels voldoende ruimte krijgen. **Dit kun je allereerst doen door een egelpoortje te maken in je schutting.** Dit zijn openingen op de grond van ca 13 x 13 cm waardoor egels je tuin in kunnen. Maak ook je burens en anderen mensen in de straat enthousiast en vraag ze ook om egelpoortjes aan te brengen. Samen kunnen jullie een echt egelreservaat maken!

Egelnesten

Egelnesten kunnen vrij groot zijn, meestal gemaakt van mossen, gras, bladeren en ander tuinafval. Ze zijn te vinden aan de voet van dikke heggen, onder dikke braamstruiken, tuinhuisjes of hopen afval.

Robotmaaiers...

Robotmaaiers kunnen een gevaar vormen voor rondwandelede egels. Het beste is dan ook een robotmaaier achterwege te laten. Wil je toch een robotmaaier aanschaffen zorg er dan voor dat de afstand tussen de kap en de grond kleiner is dan 4,5 cm. Dit voorkomt dat jonge egels door de messen geraakt worden. Ook het alleen overdag laten rijden van de robotmaaier kan ongelukken met egels helpen te vermijden.

Egel-vriendelijke tuin

Egels zoeken graag wormen en slakken op grasveldjes. Door ook madeliefjes, klavers en andere kruiden hier ruimte te geven komen er meer diertjes voor die op zijn menu staan.

Egels voeren?

Egels voeren mag, maar geef ze **nooit melk en brood!** Daar worden ze ziek van. Nat honden- en kattenvoer en droge kattenbrokjes zijn beter voor ze. Ook met een schoteltje water kun je ze blij maken.

Maak een composthoop waarin egels zich kunnen verstoppen en op jacht kunnen gaan naar slakken, regenwormen en insecten. Laat de composthoop met rust tijdens de winterslaap van oktober tot april. In dichte struiken, klimop op de bodem en stapels snoeihout kan een egel zich goed verstoppen!

Phew...!

Zorg dat ingegraven vijvers en zwembaden met steile oevers **een loopplank** hebben zodat ze het water kunnen verlaten.

Gebruik geen bestrijdingsmiddelen zodat er genoeg egelvoer rondkruip in je tuin en egels geen vergiftigde dieren eten.

Verwijder netten en plastic afval waarin egels verstrikt kunnen raken.

Breda tuiniert

Breda is rijk aan groen wijk- en buurtinitiatieven. Zo heb je de tuinplantenkringloop in Fellenoord, Make Ulvenhout Wild Again en de Plukroute in Princenhage. Groene doeners kunnen zich bij deze initiatieven aansluiten om in en met groen te werken en meer natuurlijke plekjes te creëren.

Ook zijn er gezamenlijke tuinen, zoals de Warmoezerij Wolfslaar en de Brabantse Keukentuin in Brabantpark. De meeste initiatieven zijn via een wijkdeal ontstaan. Via een wijkdeal maak je een afspraak met de Gemeente Breda, waarmee je een stukje gemeentegrond kan adopteren om groener te maken. Je bent dan zelf verantwoordelijk voor het onderhoud. Iedereen kan een aanvraag voor een wijkdeal doen. Ook heeft de gemeente groene subsidiemogelijkheden. Kijk daarvoor op: www.breda.nl/subsidi-es-water-en-groen.

Wil je wel buiten zijn maar niet met je handen in de modder? Ga dan eens mee tijdens de natuurwandelingen van het IVN of van Breda Wandelt en geniet van het groen in en om de stad.

Wil je enthousiast aan de slag met je eigen tuin, word dan lid van Groei & Bloei Breda.

Wil je weten wat er nog meer gaande is in en om Breda? Kijk dan op bredastadineenpark.nl

Tuinplantenkringloop

Tuinplanten kringloop

Een plek waar tuinplanten gratis gebracht, gehaald en geruild kunnen worden.

Breda heeft een bijzondere kringloopwinkel, namelijk voor tuinplanten. Iedereen kan er terecht voor het brengen van planten die je niet meer gebruikt en graag een tweede kans geeft. Ben je juist op zoek naar planten dan kun je ze hier juist weer gratis ophalen. Voor de verzorging van je plant krijg je er ook nog een deskundig advies bij.

De tuinplantenkringloop is voor heel Breda. Behalve een plant brengen of halen kun je ook helpen als vrijwilliger. De planten moeten namelijk ook onderhouden worden. Daarnaast krijgen mensen ook informatie over de verzorging van planten. Op dit moment doet ook een aantal hoveniers mee. Zij doneren planten die over zijn vanuit tuinen die zij opknappen. Ook Intratuin doneert planten die niet meer verkocht worden. Al deze donaties maken een bezoek aan de tuinplantenkringloop meer dan waard!

Je vindt de Tuinplantenkringloop aan de achterkant van de Teruggave aan de Gasthuisvelden. Het kringloopcentrum is open op woensdag van 14.00 tot 16.00 uur en op zaterdag tussen 10.00 uur en 12.00 uur.

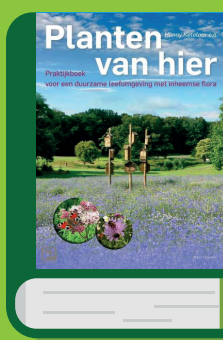
Boeken over de tuin

Er zijn inmiddels tal van boeken over een biodiverse tuin verschenen of in voorbereiding. Deze hebben we niet allemaal gelezen maar hieronder vind je een selectie van met informatie van de uitgeverij. Je kunt deze boeken bestellen bij de lokale boekhandel.

Hoe help ik de dieren in mijn tuin.
Helen Bostock & Sophie Collins

Dit boek biedt meer dan honderd duurzame ideeën voor meer dierenleven in je tuin en inspireert met eenvoudige projecten. Een boek vol fascinerende feiten en ideeën. Gericht op het hele gezin.

Planten van hier
Henny Ketelaar ea.

'Planten van hier' toont overtuigend de voordelen van een gevarieerd landschap rijk aan inheemse flora: voor onszelf, de biodiversiteit en onze economie. Dit rijk geïllustreerde boek biedt veel inspiratie en concrete voorbeelden voor burgers, beheerders en grondeigenaren, om de eigen omgeving 'groener' te maken.

Naar een natuurrijke tuin
Peter Bultsing

Verwacht in september 2023
De meeste tuinliefhebbers worden blij van vogels, egels, kikkers en salamanders. Dit boek laat zien hoe belangrijk natuurlijke voedselketens zijn. Een tuin, waarin de natuurlijke circulaire systemen worden gerespecteerd, vergroot het tuingenot en draagt bij aan het herstel van de biodiversiteit en de biomassa in het algemeen.

Plantenvademecum
Arie Koster

Naast uitleg van de basisprincipes voor ecologisch beheer wordt een uitgebreid planten- overzicht met foto's, beschrijvingen en tips gericht op bloembezoek door bijen en vlinders. Een overzicht van de meest voorkomende wilde bijen en enkele handige tabellen helpen je verder op weg.

Bij het maken van de brochure hebben we gebruik gemaakt van de volgende boeken:

Gardening for bumblebees
Dave Goulson

Boek met veel informatie over de plantkeuze voor een hommelen- en bijvriendelijke tuin.

Gardening for wildlife
Adrian Thomas

Boek wat een goed overzicht geeft van de beschikbare informatie over een biodiverse tuin. Hiermee vormt het een prima start als je hiermee aan de slag wil.

The Insect Garden
Michael John Seabrook

Boek met erg veel informatie over de waarde van planten voor bestuivende insecten. Wel minder gebruiksvriendelijk dan de hiervoor beschreven boeken.

De Tuin jungle
David Goulson

Boek wat op luchtige verhalende wijze ingaat op verlies aan biodiversiteit en hoe je tuin kan bijdragen om dit een halt toe te roepen.

Op de site van Vogelbescherming Nederland is veel informatie te vinden over tuinvogels.

Ook kan je hier op zoek naar een tuinvogeladviseur bij je in de buurt die gerichte adviezen kan geven. Op <https://www.vogelbescherming.nl/mijn-vogeltuin> kun je na het invoeren van je postcode zien welke vogels je in jouw omgeving kunt verwachten. Door de gewenste vogels aan te vinken krijg je tips hoe je deze soorten kan aantrekken. Ook op de sites van IVN, Vlinderstichting en Zoogdierverseniging kun je meer informatie vinden over een biodiversere tuin.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2	Geveltuinen, een verticale wildernis	18
Snel aan de slag met jouw tuin	3	Bijen, vlinders of vogels in je tuin	20
Het begint met... de bodem	4	De beste planten en bloemen voor bijen, vlinders, vogels en eekhoorns per jaargetijde	22
De gezonde tuin	6	De tuinkalender	26
Wilde bijen en vlinders in je tuin	8	Weinig tijd voor de tuin-tabel	27
Tuinvogels	10	Tuinvriendje de huismus	28
Een natuurlijke tuinvijver	12	Ttuinvriendje de egel	29
Tuinterritorium	14	Breda tuiniert	30
Het balkon als tuin	16	Boeken over tuinieren	31

Subsidie

Wil je ook aan de slag met vergroenen? Kijk dan of voor jouw plannen subsidie mogelijk is.

Meer info kan je vinden op www.breda.nl/subsidies-water-en-groen

Colofon

Dit boekje is een uitgave van Gemeente Breda en de Stichting Breda Stad in een Park (versie 1, 2023).

De teksten zijn geschreven en samengesteld door Rombout van Eekelen, Erik van der Hoeven, Aad van Diemen, Aat Rietveld, Emmy Nellissen, Isabelle van der Poel, Joyce Vanderfeesten en Joost Barendrecht.

Ontwerp en infographics zijn gemaakt door Ray Meur van Infographic Designer.

Foto's zijn afkomstig van de fotografen van Wikipedia Commons tenzij anders is aangegeven.

Breda
Stad in een Park

